

Krátke pojednanie o vznešenom umení šermu v tradícií náuik majstra Lichtenauera

*Martin Fabian
člen Spoločnosti pre výskum a praktické prevádzanie vznešeného umenia šermiarskeho
September 2008
Bratislava*

Vymedzenie pojmov

Kunst des Fechtens – Umenie (kumšt) šermu alebo boja;

Šerm, Fechten, Schirm - Boj, súboj dvoch i viacerých protivníkov, za použitia chladných zbraní, za účelom porážky jedného z nich, či už v úrovni likvidácie, vyradenia (bojaneschopnosti) alebo uznania porážky

Rosssfechten – Šerm (boj) na koni

Kampffechten – Súbojový šerm, resp. direktívy pre boj po zostupení z koňa, a to najmä kopijou (drevcom), halbschwertom, dýkou a zápasením; v brnení

Blossfechten – šerm bezo zbroje, teda v bežnom odení

Langschwert – dlhý meč

Messer, Dussack – tesák

Dolch – dýka

Ringen – zápas, zápasenie

Historický šerm – termín označujúci najmä scénickú verziu šermu

Úvod

Renesancia ako kultúrny fenomén je často považovaná kvôli svojej nejasnej náture za most, ktorým sa stredovek preklenul do novoveku. Rozmohla sa literatúrou a ako epidémia zasiahla disciplíny od filozofie cez politiku, náboženstvo, vedu etc. Za jednu z príčin vzniku tohto prúdu sa považuje epidémia čierneho moru, strata orientácie na život po smrti, sekularizácia myslenia; človek obracia pozornosť na seba samého, na svoje možnosti. Znovu objavuje myšlienky antických filozofov a mysliteľov, myšlienky, diela a odkazy svojich predkov.

Svoju „renesanciu“, teda znovuzrodenie i obrozenie hodnôt sebe vlastných, zažíva aj šerm. Nutnosť a kumšt sa vo váhach ponoril a strieda ho potešenie. Už dlhší čas nie je len výsadou, potrebou a cnosťou urodzených. Ako umiera feudalizmus a spolu s ním dominanta európskych bojových polí, teda urodzená jazda, prediera sa spolu ruka v ruku s renesanciou a modernejšími technologickými výtvarnými obvyčajný pešiak, teraz žoldnier. Mešťania ledabolo prekračujú status quo svojho stavu a doprajú si výsady pánov.

Je šesťnásťte storočie a môžeme povedať, že šerm nie je tým, čím býval. Majstri, ktorí vytvárajú vo svojich znamenitých dielach kolorit doby¹, volajú po inom druhu renesancie – po vzore a vymenúvaní antických hrdinov, filozofov, po zdĺhavých úvodoch, v ktorých pátrajú po genéze tohoto umenia sú ich diela snahou zachovať pôvodné, „pravé“ umenie, snahou dodať mu vážnosť, ktorá mu chýba a ktorá mu právom patrí. Varujú pred rôznymi kaukliarmi, *leychmeistrami*, ktorí zavádzajú a páchajú viac škody ako úžitku². A čo je jedna z najdôležitejších vecí, snažia sa šermu nájsť miesto a opodstatnenie v dobe, kedy ruku vystriedalo delo.

¹ Joachim Meyer, Paulus Hector Mair, Jorg Wilhalm, Anton Rast, etc

² manuskript 3227 a uvádza: „... človek nájde ešte mnoho *Leychmeister-ov*, ktorí rozprávajú, že oni sami nájdu a vymyslia nové umenie a myslia si, že ich kumšt je zo dňa na deň lepší. Ale chcel by som rád vidieť jedného, ktorý by mohol (taký) boj alebo sek vymyslieť a robiť, ktorý nevychádza z *Lichtnawerovho* Kumštu...“; Joachim Meyer hovorí takto: „... cvičenie šermu má svoj základ v správnom porozumení, a nie v ľahkomyselnom kaukliarčení. Teda jest veľký rozdiel medzi takým kaukliarčením a šermom... Rytierske umenie šermu od všetkých veľmi skúsených bojovníkov, najmä Rímanov, k veľkoleposti povstáva, lež kaukliari (a podvodníci), pred ktorými je treba mať sa na pozore, tí sa vo svete nachádzajú. A od tých sa treba držať ďaleko a vyhýbať sa im...“

Druhá polovica 20. storočia. Alegóriu s delom si necháme na neskôr. Šerm opätovne zažíva viacnásobné obrodenie, tentoraz v celosvetovom meradle. V 70.-tych a 80.-tych rokoch sa u nás formujú prvé združenia, ktorých výstupom je scénické stvárnenie šermu doprevádzané divadlom. V Nemecku, (priam prozaicky a osudovo) vznikajú prvé práce³ venujúce sa genéze špecifickej línie šermu v tzv. „nemeckej škole“. V 90.-tych rokoch zažíva „historický šerm“ na Slovensku a v Čechách⁴ absolútny vzostup; čísla registrovaných združení dosahujú niekoľko sto kusov. Keďže je obvyklým javom, že kvantita zníži kvalitu, stáva sa tak, a z iniciatívy najmä pána Petra Kozu vzniká združenie Magisterium, ktorého cieľom je vnášať osvetu a hlavne položiť základy systematickej a didaktickej výučbe šermu, použiteľného ako pre scénu a divadlo, tak aj pre potešenie.

Čo človek, to chuť. Tí, ktorým dosky javiska či scény nepostačujú a našli v sebe hlbší zápal pre šerm, opätovne po mnohých rokoch rozbiehajú proces štúdia pôvodných prameňov kombinovaný s pokusmi o interpretáciu, ktoré môžu neskôr vyustiť v pochopenie i ucelenie systému šermu podľa stredovekých majstrov. Narozdiel od tých stredovekých sa však viac podobajú svojím snažením na tých renesančných - umenie (dlhého meča) je svojím spôsobom mŕtve, prežíva vo fragmentoch - pohltit ho vývoj; vo svojom zaľúbení sa ho snažia prinavrátiť v celej svojej kráse, snažia sa mu nájsť miesto v dnešnej dobe a takisto ho ucelené zachovať pre budúce generácie. Pozrime sa teda trochu, ako táto snaha vyzerala v 16. storočí.

Renesancia Kunst des Fechtens v 16. storočí

S rozmachom informačných technológií a technických výdobytkov sa možnosť študovať pôvodné pramene stáva bezprostredne reálnou. Ľudia nie sú odkázaní na sprostredkované informácie, majú možnosť miestami aj doslovne „ohmatať“ si pôvodné pramene. Pred tým, kto tak učinil, sa otvoril svet šermu; siahodlhý a pravdivý, overiteľný. S množstvom informácií a zdrojov jeden ani neuverí, že zvládnutelnými za púhy jeden život. Možnosť skúmať a vychádzať z takéhoto množstva zdrojov je nám (na jednu dokázateľnú výnimku⁵) jedinečná; majster Fiore Furlan dei Liberi v predhovore svojho diela *Flos Duellatorum* o.i. hovorí, že „žiaden z mojich žiakov, najmä z tých vyššie spomínaných, nevlastnil nikdy knihu o Kumšte boja, okrem Messera Galeazza da Mantova.“ Uvedenia hodné sú takisto nasledujúce riadky, o ktoré sa oprieme neskôr: „... on (Galeazzo) riekol, že bez kníh nik nemôže byť dobrým majstrom alebo dobrým žiakom v tomto umení. A ja, Fiore, potvrdzujem to byť pravdou, pretože tento Kumšt je tak rozsiahly, že nejestvuje nik na tomto svete, kto by mal tak veľkú pamäť, aby udržal čo i len štvrtku tohoto Kumštu bez kníh.“ Výrok vskutku pravdivý. Čas, kedy nutnosť volala najviac po zachovaní tohoto umenia, nastal práve v renesancii. Chladným zbraniam, v našom prípade najmä mečom (ale aj iným rytierskym zbraniam) dávalo praktické „im ernst“⁶ užitie pomalé a bolestivé (určite aj doslovne bolestivé) zbohom; stále však nachádzali svoje využitie a popularitu. Po roku 1542 vydáva postupne v troch rôznych verziách⁷ svoj kompilát Paulus Hector Mair, radný z Augsburgu. Toto dielo je ohromujúce nielen svojou fyzickou veľkosťou ale najmä počtom

³ Wierschin, Martin: *Meister Johann Liechtaneurs Kunst des Fechtens*; Munich: C.H. Beck, 1965; Hils, Hans – Peter: *Meister Johann Liechtenauers Kunst des langen Schwertes*; Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main 1985

⁴ a na Morave, aby mi nemuseli lokálpatrioti nič vyčítať

⁵ Paulus Hector Mair je najznámejším dokázateľným zberateľom – zhromaždil a skupoval staré traktáty, aby mohol vytvoriť dielo, ktoré toto umenie „zachová“, počet týchto traktátov bol apoň 8 (Hils, Hans-Peter: *Meister Johann Lichtenauer Kunst des langen Schwertes*, s. 200

⁶ v skutočnosti, so skutočným úmyslom, teda nie nácvik ani hra, ale boj

⁷ *Cod. icon 393*, Bayerische Staatsbibliothek München; *Cod. Winob. 10825/26*, Österreichische Nationalbibliothek Wien; *Mscr. Dresd. C 93/94*, Dresden, Sächsische Landesbibliothek

strán – cca 1200 (dva zväzky), spracovaním (plne ilustrované, viaceré jazykové mutácie) a záberom zbraní⁸. Dielo má slúžiť ku cti svojej zemi, ku cti šermiarskemu umeniu a pre potreby šermiarov, ktorí v ňom (podľa jeho slov) ocenia námahu a nájdú zaľúbenie.⁹ V roku 1570, tentoraz už v tlačenej verzii¹⁰ vydáva slobodný šermiar, štrasburský občan Joachim Meyer, dielo *Grundtliche Beschreibung der freyen Ritterlichen und Adelichen kunst des Fechtens*¹¹. Dielo síce dosahuje narozdiel od predošlého „iba“ približne polovičný počet strán, však jeho hodnota svojim spôsobom presahuje predchodcu. Meyer ponúka a predkladá svoje dielo novým, renesancii vlastným didaktickým spôsobom; rozpisuje postup učenia sa tomuto rytierskemu umeniu a v záverečnej tretej kapitole venovanej meču ponúka *fechtbuch* po starom spôsobe, však s vynovenými veršami; ako sám hovorí, so šermiarskymi veršami, „*ktoré som z pravého dôvodu zo starých (veršov) zostavil, vylepšil a do správneho poradia zoradil.*“. Toto dielo je však podrobené ostrej kritike z radov ľudí, ktorí sa venujú renesancii kunstu (dlhým mečom), najmä kvôli „nepochopiteľnej“ absencii bodov, ktoré sú jedným zo základov „*drey wunder*“, teda troch spôsobov zranenia súpera, a to sekou, bodom a rezom.

Joachim Meyer (ako je u renesančných majstrov vo zvyku) píše vo svojom úvodníku o potrebe cvičenia a zachovania takéhoto umenia. Zaujímavejšia je však jeho vnútorná polemika o potrebe vytvorenia diela o šerme. V predhovore pre čitateľa¹² prediskutováva svoje vnútorné a vonkajšie pohnútky a prekážky vo vytvorení takéhoto diela, a síce „*rytierske umenie jest vykonávané s rukou (zbraň) držiac a celého tela pričinením a teda sa musí viac skrz skúsenosť ako z kníh vyučovať. A práve táto príčina ma dosť dlho zdržiavala, a so zvážením veľkej námahy a výdavkov temer celkom odradila*“. Na druhej strane si tento prvý výrok rozvedie a dodá dôvod: „*bez ohľadu na to, že sa musí spomínané umenie predovšetkým skrz telesné cvičenie učiť, je potom isté a pravdivé, že je práve tak ako aj v iných umeniach pre učňa omnoho lepšie, keď je mu toto umenie okrem dobrého vysvetlenia v správnom usporiadaní zhrnuté, zapísané a objasnené, (takto) do pamäte vryté, následne môže byť o to skôr skrz telesné cvičenie naučené a pochopené.*“ Jeden z posledných dôvodov, ktoré hovoria pre toto dielo, nadobudne po vydaní Meyerovho diela kladnú pravdivostnú hodnotu: „*nebudú teda viac múdri ľudia musieť byť zaťaženi úvahami, ako toto umenie zachovať, a budú môcť čas, ktorý by inak museli nad tým utrátiť, o to viac k inému štúdiu (pozn. autora: prípadne „úsiliu“)* využiť.“ Meyerove dielo je posledným, ktoré sa zaoberá danými rytierskymi zbraňami z Lichtenauerovského pohľadu, resp. po vzore starých majstrov v nemeckých líniach. Pozrime sa však bližšie na krátku genézu toho, čo sa na sklonku renesancie snažili vyššie spomínaní majstri zachrániť, zoradiť a uchovať, teda na to, čo dnes nazývame *Kunst des Fechtens*, teda „Umenie šermu“.

⁸ dlhé meče, tesáky, palice (tyče /žrde), píky, rapíre, štítiky, dýky, halapartne, kopije, kosy, cepy, budzogáne, kosáky, zápas, šerm na (a proti) koni, harnischfechten na rôzne zbrane; takisto rôzne kombinácie spomínaných

⁹ dielo vypracovával 4 roky; nedostatok financií vyriešil „pôžičkou“ z Augsburskej pokladnice; čo sa mu stalo v roku 1562 osudným – bol odsúdený na popravu obesením

¹⁰ našiel som niekoľko zmienok a dokonca obrazový materiál z dosiaľ neznámej verzie Meyerovho diela z roku 1560; obsah mi bohužiaľ nie je zatiaľ známy

¹¹ „*Základný popis slobodného rytierskeho a vznešeného umenia šermiarskeho vo všetkých bežných zbraniach s mnohými krásnymi a potrebnými figúrami vyobrazenými a uvedenými, skrz Joachima Meyera, slobodného šermiara od Štrasburgu*“

¹² Vorred an den Leser

Lichtenauer - dielo a význam

„Predovšetkým by si mal vedieť a zapamätať, že jest iba jeden Kumšt meča, a ten bol vynájdený a vymyslený pred mnohými stovkami rokov. Ten je základom a jadrom celého Kunst des Fechtens a ten úplne a správne (pravdivo) zhotovil a oumenil (gekunst) majster Lichtnawer. Nie žeby ho on sám vynášiel a vymyslel, ako bolo predtým napísané, avšak precestoval mnohé krajiny a hľadal ho skrz hodnotnú a zaručenú vôľu Kumštu (kunstwille), lebo sa ho chcel dozvedieť a naučiť.“ Vovedenie do Kunstu v rukopise GNM 3227a vystihuje jadro a podstatu celého umenia, takisto ako aj Lichtenauerovú úlohu v ňom. Názory na pôvod tohoto umenia sa obširnejšie rozoberajú vo vyššie spomínaných dielach P. H. Maira. Zaujímavá je jeho demonštrácia v rovine transcendentu - hovorí, že učenci sa zhodujú, že síce rytiersky kumšt ako ostatné umenia pochádza od ľudí, však vplyv na svoju podstatu obdržal od Boha a nebeského vplyvu hviezd. Vzorom preň mal byť Pollux, ktorého ctili rimania. Iní (učenci) chceli takúto česť a vynález prenechať Merkúrovi, ktorý zvykol byť označovaný za otca všetkých umení¹³. „Fyzické“ prvenstvo a pozdvihnutie rytierskych umení prenecháva Próbovi (Probasovi), ktorý bol podľa Maira známym šermiarom a učiteľom na dvore Tézea, hrdinu, ktorý zabil minotaura.¹⁴

Odpútame sa od nostalgického pohľadu renesancie a vrátime sa do 14. storočia, do krajov južného Nemecka. V druhej polovici 14. storočia koncipuje Johannes Lichtenauer svoje učenie, resp. učenie, ktoré nadobudol, do súboru ucelených veršov. Ako píše Peter von Danzig vo svojom traktáte datovanom do roku 1452, „... nechal (Lichtenauer) teda kunst spísať s tajnými a skrytými slovami preto, aby nemohol hocikto poňať a pochopiť. Spravil to kvôli slaboduchej vôli šermiarskych majstrov, ktorí si umenie ľahko vážia, aby pred týmito istými jeho kumšt nebol otvorený ani všeobecný pre takých ľudí, ktorí ho nevedia niest', ako to kunstu prináleží“. Dôvod určite pravdivý. Pri malej odbočke do 16. storočia stojí za zmienku ostrejšie vyjadrovania sa (čo do zmyslu i hodnoty Kunstu) Joachima Meyera, ktorý m.i. hovorí a vyjadruje nádej, že čestní ľudia toto umenie opäť pozdvihnú a navrátia mu hodnotu, narozdiel od tých, ktorým toto umenie slúži ako prikrývka vlastnej hanby, ktorí ho poškvŕňujú tým, že „... neporiadne žijú, obžierajú sa, slopú, Boha hanobia, nadávajú, kurvia sa, hazardne hrajú (etc.)“.

Hans Lichtenauer, veľký majster v tomto umení, teda dal svetu jedinečnú náuku zakódovanú do veršov, ktoré sa všeobecne nazývajú Fecht-Zedel; táto náuka obsahuje poučenie pre šerm mečom v zbroji i bez, na koni i pešky. Jedinečné na nej pravdepodobne m.i. bolo to, že obsahovala výber techník a systém boja proklamovaný za funkčný a pravý, t.j. zúžený na najpotrebnejšie a funkčné veci v rozsiahlej „zbásnenej forme“. Ako hovorí a naznačuje Anonym v zápiskoch uložených v Norimberku pod katalógovým číslom HS 3227a, táto náuka obsahovala všetko potrebné; neverí, že ak by chceli ostatní majstri prísť s niečím novým alebo lepším, že by to nevychádzalo z Lichtenauerovho umenia. „... A to isté umenie je v skutku úplné a pravdivé a vychádza z toho celkom najbližšieho a najkratšieho hľadania, priamo k pravde, keď jeden druhého chce seknúť alebo bodnúť...“.

Rukopis 3227a obsahuje vlastne prvý dochovaný záznam Lichtenauerovho učenia, datovaný do roku 1389. Oproti svojim následovníkom ovplyvňuje niekoľkými zvláštnosťami. Prvou je forma - jedná sa o malú knižôčku, snád' zápisník, obsahujúci mimo šermiarskych náuk (Lichtenauerovo blossfechten, rossfechten a kampffechten, Ringen a stucky iných majstrov, etc.) pojednanie o ohňostrojoch, magické a alchymistické recepty, astrologické

¹³ Merkúr bol v skutočnosti bohom obchodu a zisku. Toto tvrdenie môžeme brať napr. ako výsledok náboženského synkretizmu

¹⁴ Mair takisto spomína aj Pytagora, ktorý sa podľa neho „považoval za dobrého šermiara, a ktorý dosiahol so svojím umným šermom výhru na slávnosti 48. Olympiády“

texty etc.; ďalšou zvláštnosťou je prítomnosť veršov Zedlu, ktoré sa v neskorších traktátoch neobjavujú. Samotné komentáre a predhovor k umeniu svojim nádychom, rýznosťou a rozoberaním daného umenia pripomína skôr východný text na štýl Mijamota Musaših¹⁵; autor (ktorý nám bohužiaľ ostáva anonymný) obsiahne rozoberá princípy umenia a ich aplikáciu; na konkrétne techniky a ich prevedenie však dochádza minimálne (čo neznamena, že text by mal menšiu hodnotu, práve naopak). Poslednou zvláštnosťou vo vymenúvaní a snád' asi najsmutnejšou je fakt, že text a komentáre k nemu nie sú úplne dokončené. Mnoho strán za niektorými veršami je prázdnych, čo je najviac vidieť pri poslednom „stucku“ Zedlu - winden, po ktorom nasleduje päť prázdnych strán. Nedokončenosť sa dá pekne ilustrovať na citáte o šerme so štítom: „*Ten, kto by sa chcel naučiť šermovať so štítom, alebo s puklerom (päsťným štítkom), ten by mal ako prvé vedieť, že (..).*“ - čo by teda mal záujemca ako prvé vedieť, sa už od tohoto autora nedozvieme.

Otázny zostáva charakter diela. Či sa jedná o zápisky Lichtenauerovho žiaka, o koncipovanie diela samotným autorom (v texte sa však vo vzťahnosti k jeho osobe nachádza formulka „Gott ym genadig sey – Boh mu buď milostivý“) alebo o prepis z iného traktátu sa už asi nedozvieme. Potvrdenie existencie traktátu priamo „z pera“ Lichtenauera by však určite spôsobilo v šermiarskom svete rozruch podobný svetskému úžasu z objavu nového kontinentu. Existencia však nie je vylúčená. Mnoho vecí sa nedochovalo, mnoho vecí je v rukách súkromných archívov a zberateľov, a určite mnoho vecí čaká na svoje znovuobjavenie. Takisto je možné, že majstri v neskoršej línii práve kvôli podobnosti komentárov vychádzali z modelového traktátu, za ktorý je dnes síce považovaný rukopis Sigmunda Ringeck¹⁶, ale nič nevylučuje existenciu iného. Pravdou však ostáva, že niektoré majstrove verše prešli časom do všeobecného šermiarskeho žargónu a celá jeho náuka sa pokladá v behu hlavnej šermiarskej histórie za základnú a všeobecnú a v neposlednom rade pravdivú.

15. storočie nás obdarilo narozdiel od toho predošlého hojným výskytom traktátov s obsiahnutým Lichtenauerovým učením, temer s rovnakým znením veršov a takisto takmer jednotnými komentármi k nim. Najznámejšími a najdôležitejšími dielami nás obdarovali Sigmund Ringeck, šermiarsky majster na dvore Albrechta, vojvodu Bavorského. Dielo sa datuje circa do roku 1440 a obsahuje všetky súčasti Lichtenauerovej náuky, t.j. blossfechten, rossfechten a kampffechten. Náuka naberá podobu, ktorá sa vyskytuje zhruba ďalších 150 rokov - verš a komentár vo forme „robí toto, tak sprav hento“, prípadne „toto vecou má na mysli toto“ - čím samozrejme nechcem čitateľovi navodiť dojem o prostosti komentárov, jedná sa o generalizáciu; tieto komentáre slúžia k širšiemu pochopeniu celého umenia, a tento kumšt sa v skutku najlepšie pochopí najmä cvičením. „... *nezabudni a vedz to, že človek nemôže celkom uspokojivo a dostatočne o šerme povedať, písať alebo vykladať tak, ako môže ukázať a poučiť s rukou. Preto otvor svoju myseľ, veľmi dobre premýšľaj, a o to viac, čo budeš cvičiť v hre, budeš lepšie myslieť v skutočnosti. Cvičenie je lepšie ako umenie, pretože cvičenie učí aj bez kumštu ale kumšt neučí dobre bez cvičenia.*“ - hovorí Anonym v manuskripte 3227a a o bezmála 200 rokov jeho slová potvrdí Joachim Meyer: „*takéto rytierske šermiarske učenie (sa) ťažko do kníh zapisuje a písmenami spíše, keďže sa to dá privodiť len skrz cvičenie celého tela... (text)... musím (však) ako mnohí priznať, že každé umenie... keď je v dobrom usporiadaní predpísané, s nepatrnou námahou sa spoznať dá, a učiacimi skrz telesné cvičenie s rukou tiež skôr ako iným spôsobom pochopiť*“. Ringeck je priamy a so „stredovekou chladnokrvnosťou“ dáva návod na zneškodnenie protivníka: „*Item, keď ťa súper zachytil za paže a ty jeho tiež, a drží vpredu svoju nohu vystretú, tak ho kopni do toho kolena. Tak mu zlomíš nohu*“.

¹⁵ legendárny japonský samuraj, autor *Gorin no šo*, Knihy piatich kruhov

¹⁶ Ringeck v úvode tvrdí, že on vyložil Zedel a spísal komentár k Lichtenauerovmu dielu

Tradíciu, teda tzv. Lichtenauerovu líniu reprezentujú (uvedením náuky vo svojich fechtbuchoch) v 15. storočí ďalší významní majstri: Peter von Danzig od Ingolstadtu, Jud Lew, Paulus Kal, služobník Ľudovíta, vojvodu bavorského; v jeho temer čisto obrázkovom diele nachádzame aj jedinečnú zmienku o tzv. Gesellschaft Liechtenawers – Spoločenstve Lichtenauerovom. Za členov tohoto spolku boli „pasovaní“ m.i. aj dvaja muži priradení do českého a moravského kraja - Lamprecht von Prag a Hanns Spindler von Czuaym. Ďalším významným dielom je kompilát Hansa von Speyer. V tomto kompiláte sa nachádza aj krátka náuka istého majstra Martina Sibera. Za zmienku stojí preto, lebo sa v úvodnom príhovore pochválil, z akých krajín pochádzajú vedomosti v nej obsiahnuté a veru týchto krajín nie je málo: (v poradí;) Uhorsko, Čechy, Itália, Francúzsko, Anglicko a Nemecko, Rusko, Prusko, Grécko, Holandsko, Provant a Švédsko. Na prelome 15. a 16. storočia sa objavuje kódex „Goliáš“, od anonymného autora, však s veršami takmer totožnými s tými, ktoré sú uvedené v Petrovi von Danzig. Kódex je podobne ako HS 3227a miestami nedokončený; týka sa to najmä obrazovej prílohy; tá je napriek tomu v tomto diele značná a stať obsahujúca dlhé meče (k našej radosti) úplná. Na záver som si nechal dvoch Hansov, ktorých by sa nepatrilo vynechať v žiadnej genéze Lichtenauerovej línie.

„Ten, kto sa chce naučiť šermovať s dlhým tesákom (pretože na dlhom tesáku je založený a odvodený meč), ten by si mal ako prvé zapamätať, že fundamenty (základy) a princípy, ktoré meču náležia, tie takisto patria meču...“ - napísal roku 1389 v už vyššie spomínanom diele HS 3227a Anonym. O dve storočia neskôr poznamenal Joachim Meyer inak: „... nasleduje teda ďalej tesák, ktorý berie svoj pôvod z meča, (ako) zo správneho zdroja všetkého šermu“. Tak či onak, v predvečer dňa sv. Sebastiána, 19. januára 1482, necelý rok pred svojou smrťou dokončuje vôbec najobširnejšie dielo o šerme so zbraňou pre jednu ruku farár Hans Leckuchner. Dielo sa dochovalo v dvoch verziách, jedna (pravdepodobne koncept) bez ilustrácií a to druhé s ilustráciou takmer pri každom *stucku*, v rozsahu 430 strán. Traktát používa koncepciu a verše (rozšírené a prispôbené tesáku) Lichtenauerového učenia. Čo do obsahu a kvality pojednania o boji s dlhým tesákom sa dielu naozaj nedostáva konkurencie.

Posledným majstrom v tejto krátkej genéze Lichtenauerovej náuky šermu bude človek, ktorý si medzi všetkými spomínanými (i ďalšími) majstrami zaslúži špecifické miesto. Opäť to bude Hans - Hans Talhoffer. Tento „*oberdeutsch fechtmeister*“, ako ho nazýva Hans-Peter Hils patrí čo do počtu vydaných kníh medzi najplodnejších autorov - je známych šesť originálnych diel¹⁷ a množstvo reprodukcí. Vďaka tejto jeho aktivite máme možnosť (do určitej miery) mapovať 24 rokov¹⁸ aktívneho pôsobenia majstra v obore, ktorý nemusel byť dlhovekosti zhovievavý. Talhoffer vychádza z Lichtenauerovho učenia – hneď v prvom kódexe „Gotha“ uvádza jeho Zedel; postupne sa však jeho učenie od línie odkláňa. Z dochovaných traktátov je zrejmé, že nosný záujem i jeho obživa sa odvíjala od *Gottes urteil* – Ordálií, resp. Božieho súdu a to ničím iným, lež bojom na (obrazne povedané) „tisíc a jeden spôsob“, čomu je prispôbený aj obsah jeho manuskriptov. Najbohatším obsahom ovplyvujú posledné dva z nich, a to *Thott 290 2°* - *Alte Armatur und Ringkunst* datovaný do roku 1459 a *BSB Cod.icon. 394a* nazývaný podľa datácie 1467-mička. Oba sú súhrnom majstrových vedomostí; prvý spomínaný rukopis bol pravdepodobne vyhotovený pre majstra samotného¹⁹. Okrem samotných ilustrácií boja obsahuje bohatú textovú prílohu zameranú

¹⁷ Ms.Chart.A558, 1443, Gotha, Forschungsbibliothek;
Hs. XIX 17.3, pred 1459, Gräfliche Bibliothek Königseggwald;
P 5342 B, pred 1459, Kunsthistorisches Museum Wien;
Thott 290 2°, 1459, Kopenhagen, Königliche Bibliothek;
78 A 15, pred 1459 Berlin, Kupferstich-kabinett der Stiftung Preußischer Kulturbesitz; Cod.icon. 394a, 1467, München, Bayerische Staatsbibliothek

¹⁸ 1443 - 1467

¹⁹ okrem absencie venovania traktátu sa nachádza na fóliu 103v nápis „Item, táto kniha je majstra Hansa Talhoffer“

na súdny súboj, v ktorej sa nachádza popisanie procesu prípravy a rady ako pre „školiaceho“ majstra, tak pre účastníka. Taktiež sa v ňom objavujú verše Lichtenauerove a aj Talhofferove. Zaujímavosťou je, že na konci tých Lichtenauerových sa nachádza formulka „*takto hovorí Hans Talhofer*“ a nenachádza sa tam žiadna zmienka o Lichtenauerovom autorstve, jedine „*Tu učí Talhofer všeobecnú náuku dlhého meča (podľa) Zedlu*“. Rukopis obsahuje materiál z diela Konrada Kyesera - *Bellifortis*, zameraný na dobývaciu a bojovú techniku 15. storočia. Na konci sa nachádza náuka žida Ebreescha zameraná na astrológiu a fyziológiu ľudského tela; v rámci Talhofferu sa nejedná o nič divné, už jeho prvé dielo z roku 1443 obsahuje náuku Johanna Hartlieba o *Onomatomantii*, pod ktorou rozumieme predpoveď budúcnosti človeka podľa číselnej hodnoty literí jeho mena.

Talhoffer sa pravdepodobne dožil vskutku úctyhodného veku; posledná zmienka v súvislosti s jeho osobou sa nachádza v kronike Bratstva čistej panny Márie a svätého Božieho služobníka svätého Marka; hovorí o tom, že v roku 1482 dlží Talhoffer bratstvu značný obnos¹⁹. Ak je osoba jedna a tá istá, a predpokladáme, že mal v čase vydania prvého *fechtbuchu* aspoň 20 rokov, mohol sa Hans Talhoffer dožiť takmer sedemdesiatky; a to všetko pri kariére aktívneho šermiarskeho majstra, ktorého znalosti môžu rozhodovať o živote a smrti jeho zverencov, teda musia byť pravdivé a taktiež preskúšané²⁰. „*Ak chceš, aby sa ti v šerme pošťastilo, buď vrtký, nepredlžuj kusy, k tomu sa pekne smiať a tie (kusy) robiť so všetkou vážnosťou. Vieru v meč, tú Talhoffer učí - v meč by si mal mať dôveru a vieru, aby ti netiekla krv cez oči.*“

Záver

Cieľom tejto krátkej genézy *Kunst des Fechtens*, teda Umenia šermu majstra Lichtenauera je vniesť zľahka čitateľa (či poslucháča) do problematiky; tá je vskutku rozsiahla. Pre človeka, ktorý sa chce pýšiť názvom šermiar je priam nutnosťou mať v nej prehľad a takisto aj praktickú zručnosť. Ak má mať toto pomenovanie svoj význam - istým spôsobom reflektujúci minulosť - a má sa vzťahovať k osobe schopnej efektívne zaobchádzať s chladnou zbraňou, mali by sme sa držať dochovaných prameňov a takisto (v prípade záujmu o tento spôsob praktizácie) vydržiavať túto tradíciu pre budúce generácie v podobe schopnej prezentovať „historický“ a odpovedajúci charakter. Ostatná cesta môže byť rôzna, či už v podobe divadla (resp. scény) alebo čoraz populárnejšieho prúdu *living history*. Človek však stále ostáva divadelníkom, resp. scénickým šermiarom - cieľom je divadlo obsahujúce šerm, boj, teda charakter vecí sa odráža v romantizme. Pri prezentácii za šerm skutočný alebo

¹⁹ Hils, Hans –Peter: Meister Johann Liechtenauers Kunst des langen Schwertes, 1985, s. 175

²⁰ Na tomto mieste stojí za uverejnenie dlhšia časť z predhovoru Fioreho dei Liberi, ktorá poukazuje na charakter ceny výučby a šermiarskych vedomostí a taktiež vypovedá a nebezpečnosti *blossfechten*: „... Tiež, hovorím, že som tento Kumšt učil vždy tajne tak, že mi nikto neasistoval v lekciách, okrem študentov a niekoľkých diskretných príbuzných. A i keď tam niekto iný bol, či už milosťou alebo priazňou, sakramentom to ostalo, sľubovali s vierou neodhaliť žiadnu z vecí, ktoré videli odo mňa, majstra Fioreho. A najviac zo všetkého som sa strážil iných šermiarskych majstrov a ich žiakov. A oni, majstri, zo závesti požadovali boj s bodno-sečnými mečmi v ochrannej veste, bez hocikakého brnenia až na pár kožených rukavíc; a všetko toto sa stalo preto, lebo som s nimi nechcel cvičiť a učiť ich čokoľvek z môjho umenia. A tento fakt sa udial päť ráz. A päť ráz, pre svoju česť, som sa musel biť na neznámom mieste, bez príbuzných i známych, neveriac nikomu lež Bohu, môjmu Kumštu a mne, Fioremu, a môjmu meču. A pri milosti Božej, ja, Fiore, udržal som svoju česť a nezranil som sa. Taktiež ja, Fiore, povedal som svojim žiakom, ktorí mali bojovať v bariérach, že boj v bariérach je omnoho a omnoho menej nebezpečnejší ako boj s bodno-sečnými mečmi v ochrannej veste, pretože ak tomu, čo sa hrá s ostrými mečmi, zlyhá čo i len jeden kryt, daruje mu to smrť, kým ten, kto bojuje v bariére a je dobre chránený zbrojou, môže dostať veľa zásahov, však stále môže bitku vyhrať. Tiež je tam ďalší fakt a to, že zriedka niekto umrie pretože bol zasiahnutý. A tak môžem povedať, že by som radšej bojoval tri razy v bariérach ako i len raz s ostrými mečmi, ako som vyššie povedal“

bojový sa aktéri stávajú v prípade neznalosti eskamotérmi; bojový šerm ako taký nie je možné previesť satisfikujúcim spôsobom. Narozdiel od toho scénického obsahuje stránku funkčnú, ktorá nedovoľuje prekročiť hranicu bezpečného tempa, čím principiálne popiera základ Lichtenauerovho učenia; iste, môžeme diskutovať o zobrazovaní prvkov tohoto systému, o nepodarkoch v dueli a hľadať rôzne scenáre, vec však neprekročí divadelnú rovinu.

Protiargumentovať sa samozrejme dá aj do samotného cvičenia Kunstu a jeho charakteru a funkčnosti v dobe, kedy ako nadčasovo vraví Joachim Meyer „... ruku vystriedalo delo..“. Vo svojej dobe bol koncipovaný ako prostriedok na obranu i útok, na prežitie, pre ordálie etc. Štátne zriadenie a sociálna situácia sa podstatne líšila od tej dnešnej. To však nebráni tomu, aby sme sa za použitia ochranných prostriedkov a za úprimnej vôle snažili praktizovať toto umenie pre radosť i úžitok tela a ducha. Ba čo viac, s dostupnými ochrannými prostriedkami máme šancu organizovať turnaje, a tam sa (za predpokladu nastavenia prijateľných podmienok) presvedčiť o pravdivosti či nepravdivosti náuk starých majstrov, o účinnosti vecí nami praktizovaných a proklamovaných.

Nie sme teda nepodobní šermiarom i majstrom renesancie - obdivujeme a s radosťou praktizujeme umenie, ktorého nositeľom boli naši predkovia. Verím a dúfam, že sa to všetkým, ktorí sa vydali alebo vydajú touto cestou bude dariť spôsobom pravdivým a úprimným.

finitum die tricesimo mensis septembri anno domini MMVIII. martino fabiano auctore, qui artem gladiatoriam magistri johannis lichtenaweri adeptus est

Zdroje a ďalšia literatúra

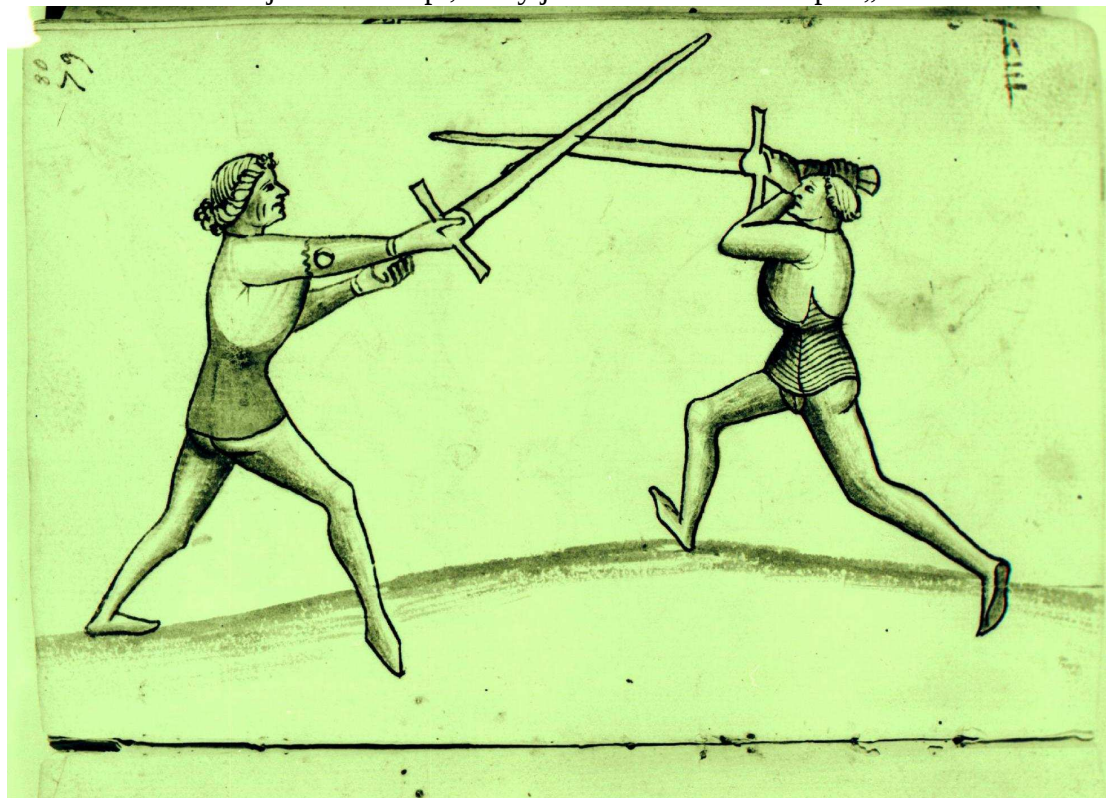
- 1) Anonymus; Cod. HS. 3227a (ca. 1389), Germanisches Nationalmuseum Nürnberg
- 2) Paulus Kal; Cgm 1507, Bayerische Staatsbibliothek München
- 3) Peter von Danzig; Cod. 44 A 8 (MS 1449), Bibliotheca dell'Accademia Nazionale dei Lincei e Corsiniana
- 4) Sigmund Ringeck; MS Dresden. C 487 (ca. 1440), Sachsische Landesbibliothek, Dresden
- 5) Jud Lew; Cod. I.6.4. 3 (ca 1452), Universitätsbibliothek, Augsburg
- 6) Hans von Speyer; Handschrift M I 29, Universitätsbibliothek Salzburg
- 7) Hans Talhofer; Ms.Chart.A558, 1443, Gotha, Forschungsbibliothek;
- 8) Hans Talhofer; Hs. XIX 17.3, pred 1459, Gräfliche Bibliothek Königseggwald;
- 9) Hans Talhofer; P 5342 B, pred 1459, Kunsthistorisches Museum Wien;
- 10) Hans Talhofer; Thott 290 2°, 1459, Kopenhagen, Königliche Bibliothek;
- 11) Hans Talhofer; 78 A 15, pred 1459 Berlin, Kupferstich-kabinett der Stiftung Preußischer Kulturbesitz; Cod.icon. 394a,
- 12) Hans Talhoffer; 1467, München, Bayerische Staatsbibliothek
- 13) Goliath; Ms.germ.quart.2020, Biblioteka Jagiellonski, Krakow
- 14) Joachim Meyer - Gründtliche Beschreibung der freyen Ritterlichen und Adelichen kunst des Fechtens, 1570, 1600
- 15) Vom Baumans Fechtbuch, "Codex Wallerstein", Wallersteinische Bibliothek, Augsburg
- 16) Paulus Hector Mair De Arte Athletica I, II; Cod. icon 393, Bayerische Staatsbibliothek München
- 17) Paulus Hector Mair; Cod. Winob. 10825/26, Österreichische Nationalbibliothek Wien
- 18) Jorg Wilhalm, Cgm 3712, Bayerische Staatsbibliothek München
- 19) Fior di Battaglia, MS Ludwig XV 13, J. Paul Getty Museum
- 20) Hils, Hans-Peter: Meister Johann Liechtenauers Kunst des langen Schwertes; Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main 1985
- 21) Wierschin, Martin: Meister Johann Liechtenauers Kunst des Fechtens; Munich: C.H. Beck, 1965

Obrazová príloha

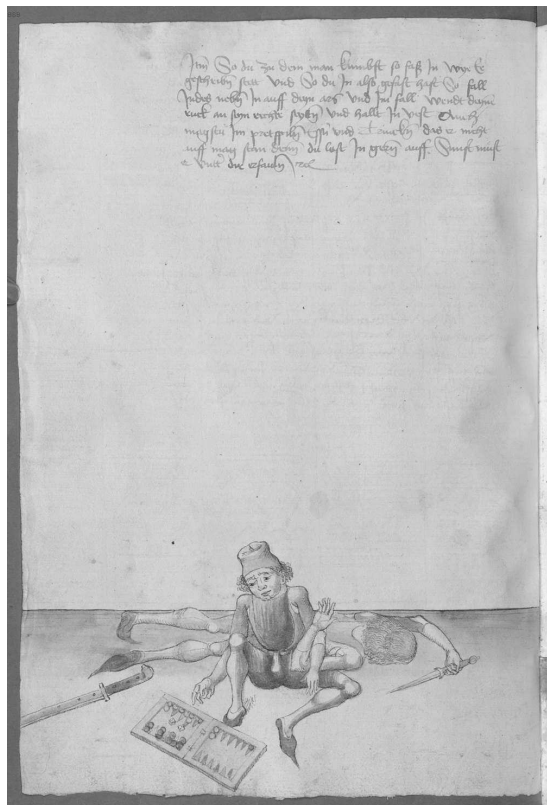
Obrázok č. 1: Zobrazenie techniky „durchlaufen“ z diela „Goliáš“

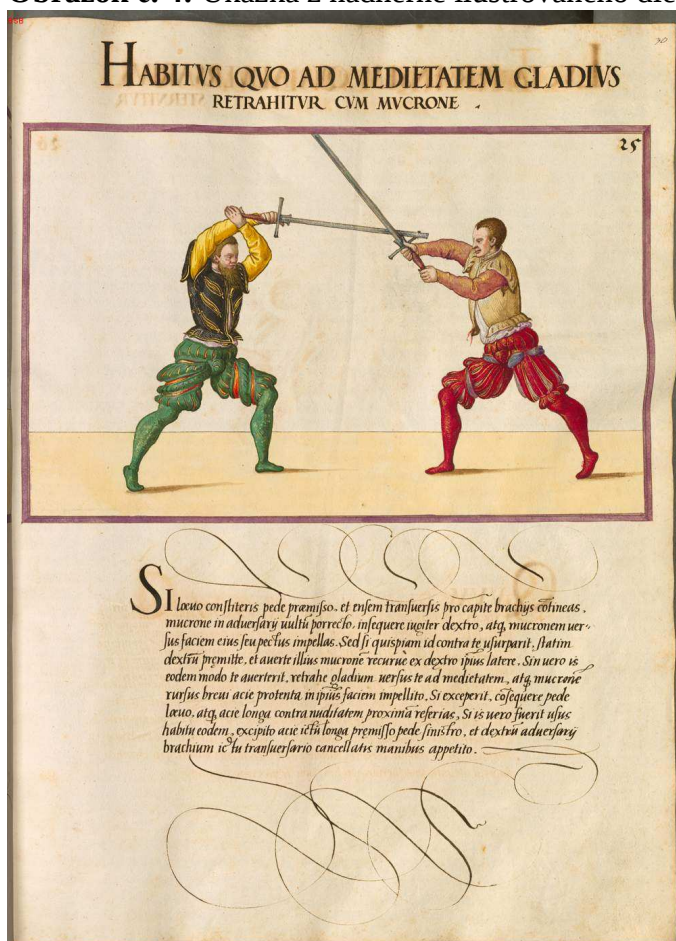
Obrázok č. 2: Ranejší manuskript, ktorý je súčasťou manuskriptu „Codex Wallerstein“

Obrázok č. 3: Dielo kňaza Leckuchnera miestami vykazuje špecifický humor

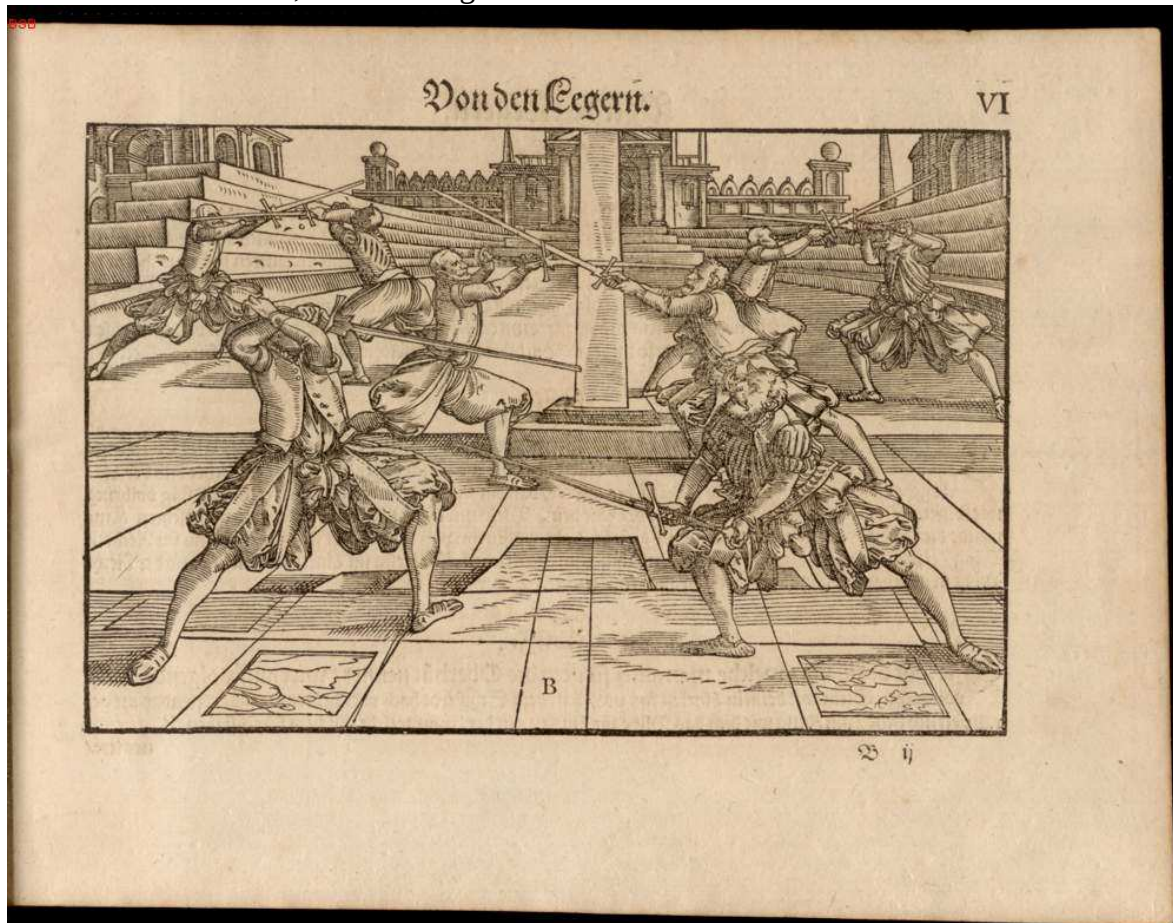
Obrázok č. 4: Ukážka z nádherne ilustrovaného diela Paulusa Hectora Maira

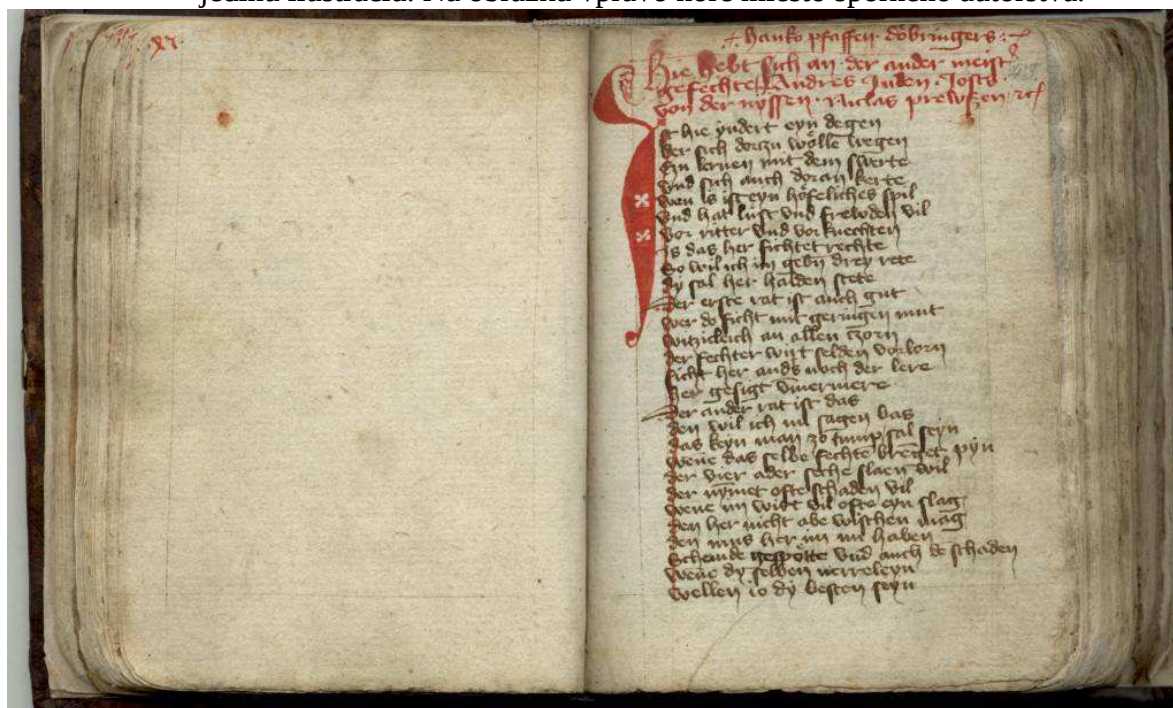
Obrázok č. 5: Hans Talhofer, 1467

Obrázok č. 6: Joachim Meyer nám na tomto obrázku ukazuje dva zo štyroch hlavných strehov, Ochs a Pflug

Obrázok č. 7: Prvé dochované dielo s Lichtenauerovou náukou je nedokončené, neobsahuje jediné ilustráciu. Na obrázku vpravo hore miesto sporného autorstva.

Obrázok č. 8: Jorg Wilhalm, majster klobúčnik i majster šermiar z Augsburgu

Obrázok č. 9: Aj takto sa mohol skončiť Boží súd v podaní Hansa Talhofera

Obrázok č. 10: Ilustrácia neznámeho majstra v diele Petra von Danzig. Žeby Lichtenauer?

